

Akgün, Y. (2024). Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail Devleti'nin uluslaşma süreçlerindeki dil faaliyetlerinin bir analizi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 229-244.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE İSRAİL DEVLETİ'NİN ULUSLAŞMA SÜREÇLERİNDEKİ DİL FAALİYETLERİNİN BİR ANALİZİ

Yaşar AKGÜN*

Öz: Toplulukların uluslaşma süreçleri salt siyasi bir devinim ile meydana gelmekten ziyade toplumdaki milli bilinç ve kimliğin tesis edilmesiyle eşgüdümlü olarak gerçekleşmektedir. Topluluklar, gerek tertiplenmiş ve düşünülmüş bir siyasi kampanya önderliğinde gerekse de bağımsız ve planlanmamış bir hareketin sahada yer etmesiyle söz konusu uluslaşma sürecini başlatabilir ve gerek duyulan milli bilinci oluşturabilirler. Oluşturulan kavramın milli kimlik olduğu gerçeği ele alındığında, harekete geçirilen eylem planlarında dil olgusunu görmek kaçınılmazdır. Nitekim dil, bir toplumun kendine özgü kültürü içerisinde düşünebilmesi ve düşüncelerini müşterek kültürel bağlamda izah edebilmesi için oldukça mühim bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiş Türk Toplumunu ve 1948 yılında İsrail'in kuruluşuna tanıklık etmiş İsrail toplumu belirtilen milli bilincin ve kimliğin tesis edilmesi sürecinde dilsel boyutta benzer süreçlere tabi olmuş ve uluslaşma sürecinin bekası için çeşitli planlamalarda bulunmuşlardır. Bu araştırmanın konusu, her iki devletin uluslaşma sürecinde dilsel boyutta telakki ettiği ve hayata geçirdiği eylemleri ele almak, benzer ve farklı yönleri mümkün olan suretle irdelemektir. Yöntem olarak ise her iki dönemi de ele alan çeşitli çalışmalar literatür taraması adı altında veri olarak kaydedilmiş ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, İbranice, Türkiye Cumhuriyeti, İsrail Devleti, uluslaşma.

AN ANALYSIS OF LANGUAGE ACTIVITIES IN THE NATIONALIZATION PROCESSES OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE STATE OF ISRAEL

Abstract: The nationalization processes of communities occur in coordination with the establishment of national consciousness and identity in society, rather than occurring through a purely political movement. Communities can initiate the process of nation-building through organized and deliberate political campaigns, as well as through the emergence of independent and unplanned movements in the grassroots, fostering the necessary national awareness. Considering the fact that the created concept is national identity, it is inevitable to see the phenomenon of language in the implemented action plans. Indeed, language is a very important concept for a society to think within its own culture and to explain its thoughts in a common cultural context. In this context, the Turkish Community, which witnessed the establishment of the Republic of Turkey in 1923, and the Israeli society, which witnessed the establishment of Israel in 1948 were subject to similar processes in the linguistic dimension in the process of establishing the mentioned national consciousness and identity, and made various plans for the survival of the nationalization process. The subject of this research is to examine the actions that both states considered and implemented in the linguistic dimension in the process of nationalization and to examine the

* İzmir Ekonomi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Araştırma Görevlisi, İzmir/Türkiye. yasar.akgun@ieu.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0002-8728-2615

similar and different aspects as much as possible. As a method, various studies covering both periods were recorded as data under the name of literature review and examined comparatively.

Keywords: Turkish, Hebrew, Republic of Türkiye, Israel, Nationalization

Dil, salt bir aktarım aracı olmaktan ziyade toplulukların haiz oldukları kültürlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Her ne kadar soyut bir kavram olarak görünse de dil, esasında kültürlerin ve toplumların varoluşlarını simgelemektedir. Bu itibarla da bir temsil görevi üstlenmektedir (Doğan, 2022). Kültür ve dilin iki ayrılmaz ve birbirini etkileyen kavramlar olduğu düşünüldüğünde, her iki kavram da beraber kullanılmakta ve irdelenmektedir. Nitekim kültürün ele alındığı bir alanda dil kavramı ortaya çıkmakta ve söz konusu konunun seyrini etkilemektedir. Bu nedenledir ki, bir kültürün veyahut milli kimliğin dönüşümü meydana gelirken dil, ilgili süreçte başat bir rol üstlenmektedir. Dilin tamamlayıcı bir unsur olarak dahil olmadığı bir milli kimlik inşası süreklilik kazanmayacaktır (Tayanç & İnce, 2020). Yapısı bakımından güçlü bir kültür ancak o kültürün en iyi şekilde izah edilebildiği bir dil ile mümkün olabilmektedir. Yazoğlu'nun dil ve kültür ilişkisi üzerine yaptığı incelemede de belirttiği üzere: "Dil, genellikle hem toplumsallaşmayı hem de toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği saptamakta, insan varlığını eksiksiz bir şekilde olanaklı kılar. Ortak bir dil konuşan topluluğun üyesi olan insan, belli bir kültürün de üyesi durumundadır" (2005, s. 139).

Tarihin durağan ve statik bir yapıya sahip olmaktan ziyade çeşitli dönüm noktalarıyla beraber devingen bir süreç olarak ele alındığı aşikardır. Nitekim son dönemlerde küresel boyutta yaşanan gelişmeler, bireyi ve toplumu var olan kimliğini korumaya, yüceltmeye veya dil, din, tarih ve kültür gibi araçlar üzerinden yeni bir kimlik inşa etmeye yönlendirmiştir (Tayanç & İnce 2020, s. 20). Söz konusu dönüm noktaları toplumun hedefleri ve planlamaları doğrultusunda ortaya çıkabileceği gibi dış etkenlerden de kaynaklanabilmektedir. Ancak ister iç ister dış odaklı olsun, toplumu dönüştürme mahiyetinde olan tarihsel süreçler köktenci kararların alınmasına da yol açmıştır. Söz konusu köktenci kararlara örnek teşkil edebilecek unsurların başında ise toplumun alışageldiği milli kimliği ve bilinci dönüştürme ereği gelebilmektedir. Her ne kadar dünya tarihi boyunca milli kimliği dönüştürerek farklı ve yeni bir ulus yaratma gayreti görülmüş olsa da bu duruma en yakın iki örnek Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'de Osmanlı Devleti sonrası modern dünyaya ayak uydurma amacıyla başlattığı yeni bir ulus inşası ve İsrail Devleti'nin 1948'de kurulmasının öncesi ve sonrasında henüz oluşmamış milli bilinci gerçekleştirme çabalarıdır. Her iki ülkede de milli bilincin oluşması büyük oranda dilsel araçlar yardımıyla meydana gelse de benimsenen yöntemler ve bu yöntemlere yol açan gerçeklikler, içerisinde bulunan statüko doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. Değişkenlik ve benzerlik gösteren olguların gözlemlenebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail Devleti'nin kuruluş aşamasındaki toplumsal ve dilsel özelliklere değinilmelidir.

1. Literatür Taraması

20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin devamı mahiyetinde teşekkül eden ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan laik ve modern bir Cumhuriyet'in yükselişine tanıklık edilmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi farklı kimseler tarafından çeşitli sebeplere dayandırılrsa da neredeyse herkes yeni kurulan Cumhuriyet'in farklı bir anlayış içerisinde yürütülmesi ve bu yürütmenin selameti için halkın da Cumhuriyet'in temellerini oluşturan fikirlerle aynı temayülde olması gerektiği konusunda hemfikir idi. Osmanlı'nın son dönemlerini halk arasında tesis edilemeyen müşterek fikirler ve bu dağınıklığın yol açtığı ehemmiyetsiz bir milli kimlik karakterize ediyordu. Söz konusu dağınık ve kaotik kültürel ortam Osmanlı'da yazı dili ve konuşma dili ortak bir ulusal dilin tesis edilememiş olmasına da dayandırılabilir. Keza kaotik ve düzensiz bir dil eşgüdümlü olarak kaotik ve iletişimsiz bir ulusa yol açmaktadır (Güz, 2005). Osmanlı Devleti'nde

yaşanan siyasi kırılmalar ve diğer tüm gelişmeler milli kimliğin tanımı konusunda da yeni tanımlamalara sebep olmuştur (Tayanç & İnce, 2020). Uzun yıllardır dışarıya kapalı bir anlayış benimseyen Osmanlı Devleti, bilimsel ve teknolojik anlamda Batı'nın gerisinde kaldığını anladığı anda maalesef kapatılması zor görünen bir farkla karşı karşıya kalmıştır (Doğan, 2021). Bunun neticesinde 19. yüzyılda Osmanlı yüzünü tamamen Batı'ya çevirmiş ve Avrupalı ülkelerdeki gelişmeleri takip etmeye başlamıştır (Karabulut, 2010). Esasında söz konusu bilimsel ve kültürel alanlardaki geri kalmışlık Osmanlı zamanında da belirli aralıklarla gündeme gelmiş, Tanzimat Döneminde halkın sahip olduğu kültürel ve bilimsel birikimi geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunulmuş fakat ne yazık ki söz konusu girişimler uzun soluklu olamamıştır. Halkın bilimsel ve kültürel anlamda aydınlanmasının devletin ilerlemesi için başat bir unsur olduğunun farkında olan toplumun ileri gelenleri, tebaanın fikri gelişimini öncelmiş ve bu uğurda atılımlarda bulunmuştur. Tanzimat Döneminde halkın aydınlanması amacıyla gerçekleştirilen girişimler doğrultusunda özellikle de Batı'dan çeviri eserler üretilmiştir. Ne var ki Batı'ya nazaran geri kalmışlığı tüm hatlarıyla analiz etmekten ziyade devlet, askeri alandaki zayıflığı ön plana almış ve bu dönemde gerçekleştirilen çevirilerin ekseriyetini askeri eserler oluşturmuştur. Tanzimat Dönemi boyunca süren bu girişimler halkın geneline sirayet etme noktasında başarı gösterememiş, keza toplumun üst tabakası tarafından şekillendirilen aydınlanma hareketlerinin etki alanı da halka inmeden üst tabakada kısıtlı kalmıştır. Osmanlı döneminde halkın kültürel ve bilimsel alanlarda geri kalmasının nedenlerinden bir tanesi olarak da yazılı ve sözlü dilde müşterek bir kullanımın olmaması dile getirilmektedir. Osmanlı Türkçesinin yazılışı ve okunuşu farklı kullanımlara sahip olduğu için, halkın Osmanlı Türkçesini konuşuyor olması onların yazılı olarak kaynakları da okuyup anlayabilecekleri anlamına gelmiyordu. Özellikle de yazılı dilde Arapça ve Farsça dilbilimsel etkilere maruz kalan Osmanlı Türkçesi, konuşma diliyle çok da uyuşmayan özellikleri haizdi. Geoffrey Lewis konu hakkındaki bir kitabında şöyle demektedir:

“Türkler, İslam medeniyetiyle tanışmalarıyla birlikte, ihtiyaç duyduklarını ve daha fazlasını, Farsça ve Arapçadan kendi dillerine dahil ettiler. Ümmet-i Muhammed'e dahil olma şuuru, Türk olma bilincinin yerini aldığı anda ise Arapça ve Farsçadan Türkçeye kelime akışı hızlandı.” (2019, s.13)

Bu etkilenme öylesine fazlaydı ki dilin alfabesi Arapça ve Farsça harflerden oluşmaktaydı. Osmanlı Türkçesinin kimi kaynaklarda Arapça, Farsça ve Türkçe yapılardan oluştuğu ve böylece üç dilin aynı potada eritilerek melez bir dilin ortaya çıkarıldığı belirtilse de kullanılan dilin esasında iki yabancı dil olan Arapça ve Farsçadan teşekkül edildiği aşikardır. Çiçekler, Can ve Yılmaz'ın (2018) ifade ettiği üzere:

“Şunu da belirtmekte fayda var ki bazı kesimlerin iddia ettiği gibi Osmanlı döneminde konuşulan dil Arapça, Farsça ve Türkçenin kırması bir dil değil, Arapça ve Farsça ödünçlemelerin yoğun olarak kullanıldığı bir dil olarak karşımıza çıkmaktadır.” (s.330).

Konuşma diliyle yazı dilinin farklı olması, alfabenin Arap ve Fars alfabesi kaynaklı oluşu ve bilimsel eserlerin içerisinde pek çok Arapça ve Farsça terimi barındırması; Osmanlı'daki yazılı birçok edebi ve bilimsel eserin Arapça ve Farsçayı anadil olarak kullanan diğer milletlere ait olduğu intibasını uyandırıyor. Her ne kadar Farsçadan da bir kelime akışı olsa da Geoffrey Lewis en büyük geçişin Arapçadan olduğunu belirterek bu geçişe *kelime istilas*ı adını vermektedir (2019). Bu *istila* yalnızca sözcük bazındaki geçişlerden kaynaklanmıyor aynı zamanda Arapçanın bir dil olarak yapısından kaynaklanan dilbilgisi aktarımı da söz konusu istilaya sebep oluyordu. Esasında Lewis de (2019, s.15), Arapça ve Farsça kelimelerin gelişle beraber Arapça ve Farsça dilbilgisi adetlerinin de aynı oranda geçiş yaptığını

aktarmıştır. Yazılı dilin başka diller tarafından etkilenmesi, Osmanlı döneminde yazılmış kapsamlı külliyatların milli değere dönüşmemesine yol açıyordu (Sinanoğlu, 2016). Bununla beraber yazı ve konuşma dili arasındaki söz konusu asimetri de halk ile aydın arasında aşılması zor bir engel teşkil etmiştir (Yücel, 2006). Arapça ve Farsça karışımı Osmanlı Türkçesinin bir halk dili olmaktan ziyade idari ve edebi bir dil olduğu, dolayısıyla da Osmanlı Devleti'nde sıradan insanların ihtiyaç halinde herhangi bir devlet dairesinde işlerini halledemez hale geldikleri aşikardır (Lewis, 2019). Yazılı dildeki halk ve aydın arasındaki bu fark, büyük oranda alfabenin Arapça alfabesi olmasından kaynaklanmaktaydı. Ancak sözlü olarak da halk ve aydın arasındaki fark yok denemezdi. Aydın kesimin sözlü aktarımlarda sıklıkla kullandığı Arapça ve Farsça kelimeler, halk nezdinde anlaşılması oldukça güç bir söylem yaratıyordu. Bu durumu çeşitli anı ve fıkralarla anlatan Lewis (2019), en çarpıcı örneği bir yazar olan Fahir İz'in anısını paylaşarak vermektedir: Erzurum civarında askerliğini yaptığı sırada konuştuğu bir çoban, onun ağzından çıkan “Biz Türkler” sözüne çok şaşırır. “Estağfurullah!” der, “Ben Türküm, zatıalınız Osmanlısınız.” Bu fıkrada çarpıcı olan unsur Fahir İz'in aydın kesimi temsil eden bir edebiyatçı olmasıdır. Halkın içinden bir çoban ise kendisiyle olan sohbetinde İz'in sözlü olarak kullandığı kelime ve yapılardan dolayı onun kendisiyle aynı zümreye ait olmadığını sezinlemiş olacak ki onun “Biz Türkler” sözüne şaşırması ve kullandığı “üst düzey dil” nedeniyle onun kendisi gibi bir Türk olamayacağını, ancak bir Osmanlı olabileceğini düşünmüştür. Görülebileceği üzere, bu denli sık yabancı sözcük kullanımı, Türk ulusal kimliğinin de yükselmesine engel olmaktadır. Bu nedenle aydınlar arasında halkın muhtemel geri kalma sebeplerinden biri olarak konuşma dili ile yazı dili arasındaki farklılıklar sıklıkla telaffuz edilmekteydi (Çiçek, 2013). Bu farklılıklar hem kullanılan alfabeden hem de sözlü dilin de sade bir yapıda olmamasından kaynaklanıyordu. Yalnızca entelijansiya değil, Mustafa Kemal Atatürk de halkın geri kalmışlığını Arapça alfabenin zor öğrenilmesine yormaktaydı (Çiçek, 2013). Bu nedenle Atatürk'ün bizatihi kendisi kolay okunur ve kolay yazılır bir dilin tesis edilmesinin halkın aydınlatılması ve kültürel birikiminin geliştirilebilmesi için elzem bir husus olduğunu düşünmektedir (Ülkütaşır, 1973). Nitekim Atatürk “dile Arapça ve Farsça unsurların hakim olmasına kızgındı ve yerli kaynakların akıllıca kullanılmasıyla yabancı kelimelerin [kullanımının] lüzumsuz olacağına inanıyordu” (Lewis, 2019, s.61). Benzer bir şekilde, Velidedeoğlu da alfabe değişiminin karma bir dil olan Osmanlıcadan ulusal dil olan Türkçeye geçiş için girizgah olacağını düşünmekteydi (Dil Derneği, 1932). Yalnızca Arapça ve Farsçanın alfabedeki etkisi değil Osmanlı Devleti süresince toplumda yaygın olan farklı diller müşterek bir milli kimliğin oluşmasını da sekteye uğratmıştır (Aslan & Alkış, 2020) En nihayetinde kültürel iletişimde kullanılmayan bir dil, kültür dili; bilimsel iletişimde kullanılmayan bir dil bilim dili haline gelemez. Kültür dili gelişmeden kültür, bilim dili gelişmeden bilim gelişemez (Yazoğlu 2005, s.141). Tüm bu unsurlar halkın yazılı ve sözlü olarak bir dil etrafında kenetlenmesini ve ulusal kimliğin sağlamlaşmasını akamete uğratmıştır. Aslan ve Alkış'ın gerçekleştirdiği bir incelemede de belirttikleri üzere: “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin önemli aktörlerinden olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurtuluş çaresi olarak gördüğü milliyetçilik anlayışı, Kemalist elitler tarafından devam ettirilmiş ve ulus-devlet formatı içinde resmi kimliği şekillendirmiştir” (2020, s. 30). Her ne kadar dilde sadeleşme ve Türk Dil Reformu'nun hayata geçirilişi Cumhuriyet Dönemi'nin kuruluşuyla özdeşleştirilse de dilde sadeleşme hareketi Tanzimat Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Pek çok kaynakta da belirtildiği üzere Osmanlı Türkçesinin halk nezdinde yarattığı iletişim zorlukları, idari makamlarca da fark edilmiş ve 19. Yüzyıl sonlarında Osmanlı Türkçesinin sadeleştirilerek halk ile elit kesim arasındaki iletişim kopukluklarının azaltılması amaçlanmıştır. Tanzimat Dönemi'ndeki dili sadeleştirme düşüncesi ise genel hatlarıyla gazete ve dergilerce iletirilmiştir. Türk gazeteciliğinin belki de önderi olan Şinasi, 1860 yılında çıkardığı *Tercemaniahval* gazetesinin ilk sayısının önsözünde

gazetesinin halkın anlayabileceği şekilde bir dil ve üslup kullanarak sade bir dil tercih edeceğini belirtmiştir (Levend, 2023; Sadoğlu, 2003). Dolayısıyla Levend'in (2023) ifade ettiği üzere:

“Gazetelerin halk tarafından okunması ve ileri sürülen düşüncelerin kolayca yayılabilmesi, yazılarda herkesin anlayacağı sade bir dil kullanmakla olabilirdi. İlk büyük yazarların bu yolda harcadığı emek, Türkçenin sadeleşmesine ve bir gazeteci dilinin meydana gelmesine yol açmış oldu.” (ss.82-83)

Şinasi'nin ardından Münif Efendi Paşa'da *Mecmuaiifünun* isimli bir gazetenin ilk sayısında herkesçe anlaşılabilir, sade bir dil kullanacağını belirtmiştir. Şinasi'nin ve Münif Efendi Paşa'nın dili sadeleştirme noktasındaki düşünceleri kendi gazete ve yazılarına da yansımış ve *Tercümaniahval* ile *Mecmuaiifünun* gazetesinden sonra yayın hayatına giren diğer gazete ve dergiler de bu düşünceleri takip etmişlerdir (Levend, 2023). Dolayısıyla, Tanzimat Dönemi'nde sanat niteliği taşımayan yazılarda gittike sadeleşen bir dil görülmektedir. Bu hususta Şinasi'nin önderlik ettiği sade dil kullanan gazetelerin de payı büyüktür (Levend, 2023). Hüseyin Sadoğlu (2003) Tanzimat Dönemi'ndeki gazetelerin halkın anlayacağı bir dil ile yayın yapmasını ise dönemin ticari kaygılarıyla da ilişkilendirmektedir:

“Oysa Tercüman-ı Ahval ile başlayan özel gazetelerin devlet gazetelerinden farklı olarak tiraja dayalı ticari kaygıları vardı. Çünkü gazete sonuçta bir meta gibi belirli bir bedel karşılığında okuyuculara satılıyordu. Bu şekilde gelir ve giderleriyle girişimcilerin elinde olan özel gazetelerin okuyucularının düşünce ve taleplerini dikkate alması gerekiyordu. Dolayısıyla 1870 sonrasında çıkan Osmanlı gazetelerinin dil politikası, mümkün olan en geniş okuyucu kitlesini gazeteye bağlama düşüncesiyle sadeleşme anlayışına yönelmişti.” (s.83)

Geoffrey Lewis'in de belirttiği gibi (2019, ss.23-24): “Tanzimat ruhunun, Türk milliyetçiliğinin ilk heyecanlarının, gazeteciliğin ve bu noktadan sonra da dil reformu düşüncesinin filizlenmesine yol açtığını söylemek yeterlidir. Ancak Tanzimat Dönemi'ndeki bu sadeleşme hareketleri, Osmanlı Devleti'nin genel anlamda gerileme dönemiyle eş zamanlı ilerlemesinden dolayı, Cumhuriyet'in kuruluşunda hayata geçirilen yeni Türk Dil Reformu kadar ehemmiyetli, planlı ve programlı yürütülemediği. Sadoğlu'nun (2003) ifade ettiği üzere: “Tanzimat, ulusal bir dilin oluşturulması konusunda da etkili bir devlet politikası izleyememişti” (s.65). Tüm topluma sirayet edecek bir reform vatandaşlarca ulus bilinciyle beraber benimsenip ilerletilebileceği için Türk Dil Reformu'nun başarıya ulaşabilmesi Atatürk dönemi'ndeki ulus bilincinin de artırılmasıyla sağlanabilmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet'in kuruluşunda ülke topraklarındaki yabancı düşman unsurları bertaraf edildikten sonra sıra dili, üzerinde etkin olan yabancı dil unsurlarından arındırmaya ve mümkün mertebe konuşma dili ile yazılı dilin aynı olduğu bir dil inşası sürecine gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de Türkçeyi başka dillerin tahakkümünden kurtarmak yönündeki gayretleri aşikardır. Keza Atatürk, uluslaşmanın halkta yer edebilmesi için dilin de uluslaştırılması gerektiği konusunda emindi (Güz, 2005). Faruk Yücel'in Cumhuriyet'in kuruluş sürecindeki aydınlanma girişimlerine ilişkin çalışmasında ifade ettiği gibi:

Aydınlanmayı halka dayanarak gerçekleştirmek isteyen Atatürk, öncelikle halkın tam olarak bilmediği, ondan kopuk olduğu, Türkçenin yapısı ile örtüşmemekle birlikte yapay bir dil olan Osmanlıca'nın gerçekleştirilecek devrimlerin düşünsel yapısıyla çeliştiğini, onlara engel olabileceğini düşündüğünden dolayı Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Türkçe ile ilgili çalışmaları başlatmıştır (2006, s. 211).

Öte yandan, İsrail'in kuruluş aşamasındaki durumlar nispeten daha farklıdır. Türkiye Cumhuriyeti yüzlerce yıllık devlet birikiminin getirmiş olduğu bir geleneğin üzerine inşa

edilmiş olsa da İsrail Devleti uzun yıllardır var olan bir devletin yıkılışı üzerine küllerinden yeni bir devlet kurmaktan ziyade, başka topraklarda kendi devletlerini kabul ettirme amacı gütmüşlerdir. 1948 yılında başta Avrupa ülkeleri ve Amerika desteği ile bu gayretlerinde muvaffak olmalarının ardından sıra dünyanın çeşitli bölgelerine sporadik olarak dağılmış olan Yahudileri tek bir milli kimlik altında toplamaya gelmiştir. Lakin söz konusu zamanlarda Yahudilerin büyük bir çoğunluğunun farklı kültür ve devletler altında asimile oldukları düşünülürse yeni İsrail Devleti'nin kurucuları için tüm Yahudileri mobilize edecek bir uluslaşma sürecinin inşası pek mümkün görünmemekteydi. Yahudilerin tek bir devlet altında müşterek bir milli kimlik ile toplanamamasının bir diğer başlıca sebebi ise şu an İsrail Devleti'nin anadili mahiyetinde olan İbranice'nin o zaman için halk tarafından konuşul(a)mamasıydı. İmer (1976), İsrail'in sözde meşru bir devlet sıfatıyla kendini dünyaya kabul ettirmeye çalıştığı söz konusu dönemde herhangi bir ulus bilincine sahip olmadığını ve bu durumun dil politikalarına etkisini şu sözlerle açıklamaktadır:

“...başlangıçta ulusal birliğin bulunmayışı, İbraniceyi kullananların dünyanın her yerinde dağınık olarak yaşayışı, hatta- her ne kadar çeşitli uluslarda yaşayan Yahudilerin hiç değilse evlerinde, birbirleriyle olan ilişkilerinde İbraniceyi kullandıkları söyleniyorsa da- birçoğu için anadili kavramının başka başka oluşu, dil birliğinin kurulması için en güç koşullar olarak ortaya çıkmaktaydı.” (s.41)

1890 yılları öncesinde daha çok eski edebi ve dini eserlerin yazımında kullanılmış olan İbranice her ne kadar söz konusu eserler için tercih edilebilir ağıdalı, arkaik bir dil olsa da günlük konuşma dilinin gereksinimlerinden oldukça uzaktı. Öyle ki, İbranice'nin uzun yıllardır konuşma dili ereğiyle kullanılmaması neticesinde modern hayat ile birlikte kullanıma girmiş olan “*tren*” gibi kelimeler için dilde bir karşılık bulunamıyordu. Bu nedenle de diasporada yaşayan birçok Yahudi için de İbranice modern hayat için uygun bir dil olarak tahayyül edilmiyordu (Safran, 2005). Her ne kadar İbranice'nin tarihi bir dil olarak zenginliğini ön plana alsalar da söz konusu dönemde İbranice'nin modern hayata döndürülmesi konusunu çalışan Yahudilerin hemen hepsi bu dilin değişen dünyadaki dilsel ihtiyaçları karşılayamayacağını bilincindediler. İmer (1976) konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “[Yahudiler] İbranice'nin zengin bir dil olduğunu, ancak çağdaş dünyanın gidişine uygun olarak ortaya çıkan kavramları anlatmaktan yoksun olduğu düşüncesini kendilerine çıkış noktası yapmışlardır” (s. 42). Öyle ki, Siyonizm hareketinin önderlerinden olarak bilinen Herzl'in kaleme aldığı kitapta: “Aramızdan hangimizin İbranice ile bir tren bileti alacak kadar yeterli İbranice bilgisi var? Böyle bir şey mümkün değildir” (1986, s. 92). yazmaktadır. Öyle ki, İbranice'nin kullanıldığı eski belgelerde saat ve mutfak alanları gibi alanlarda günümüzde sıklıkla kullanılan kelimelere rastlanmamaktadır (İmer, 1976). İbranice'nin tekrardan günlük konuşma diline döndürülmesi süreci ise 1890'lardan beri bu hayali gerçekleştirme umudu olan Ben Yehuda'nın girişimleriyle vuku bulacaktı. 1897 yılında Basel'de gerçekleştirilen I. Siyonist Kongre'nin akabinde İsrail Devleti'nin kuruluşuna bir girizgah niteliğinde olan milli bilincin tesis edilmesi süreci hız kazanmıştır. Söz konusu uluslaşma sürecinde İbranice'nin canlandırılması önem arz etmiş ve bu kapsamda adımlar atılmıştır

Türkiye Cumhuriyeti, belirtildiği üzere, binlerce yıla dayanan bir devlet geleneğinin üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple, tesis edilmeye çalışılan milli kimlik hiç uluslaşma bilinci olmayan bir topluma yeni bir kimlik biçmekten ziyade eski olanı modern hayatın gereksinimlerine göre değiştirme ve geliştirme mahiyetindedir. Bu milli kimliğin geliştirilmesi ve değiştirilmesi sürecine eş zamanlı olarak toplumun kültürel ve bilimsel alanda da tadil edilmesi eşlik etmiştir. Tüm bu süreçlerde dil önemli bir yer edinmiştir. Osmanlı zamanında her ne kadar konuşulan dil günümüz Türkçesine benzer olsa da yazılı dil Arapça ve Farsça dillerinin yoğun etkisi altında kalmış ve alfabesi konuşma diliyle

uyuşmayan bir dil ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna müteakip dil devrimi gerçekleştirilmiş ve konuşma Türkçesinin telafunuzu ve fonetiğine uygun olan, yazıldığı gibi okunan Latin Alfabesine geçilmiştir. Bu, konuşma diliyle yazma dili farklı seyreden Türk halkının kültürel ve bilimsel alanda daha kolay eserler üretmesini ve yerel halkın yayın organlarını daha kolay takip edebilmesini mümkün kılmıştır. Alfabenin farklı diller tarafından etki altında alınmasının önüne geçilmiş, milli kimliğin tesisi konusunda önemli bir adım atılmıştır. En nihayetinde dil, kültürün özü mahiyetindedir.

İsrail Devleti'nin kuruluş yılları göz önüne alındığında ise karşılaşılan manzara bir takım farklılıklar göstermektedir. Türkçe uzun yıllardır konuşulan fakat yazı dili bakımından başka dillerin etkisi altında kalmış bir alfabeyi kullanan, bu nedenle de yazı diliyle konuşma dilinin farklı olduğu bir dil iken İbranice, arkaik, dini ve eski edebi eserlerin yazımında kullanılan ve günlük hayatta neredeyse hiç kullanıl(a)mayan ölü bir dildir. Öyle ki, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamakta olan Yahudilerin yaşadıkları devletlerin ve kültürlerin dillerini kullanma eğiliminde olmalarından ötürü günlük hayatın kullanımından azade kalan İbranice, modern kelimelere karşılık gelen kelimeler içermemekteydi. 1940'lı yıllara kadar ekseri dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan Yahudilerin sığındıkları yerin dillerini kullanarak kültürel olarak da asimile olacaklarından ve bağlarından mütemadiyen kopacaklarından korkulmaktaydı. Bu nedendir ki, İbranicenin yeniden canlandırılmaya ve ölü dil sınıfından çıkartılmaya çalışılmasında ulusalcılığın ve yeni yeni başlamakta olan milliyetçiliğin izlerini görebilmek mümkündür (Kaufman, 2005). En nihayetinde, bir kültürün varlığını sürdürebilmesi için o kültürün dilini yaşatmak zaruridir. Ulusal kimliğin oluşumu ve istikrarı muteber ulusal bir dile bağlıdır. Uluslaşma sürecinde ilk adımı ölü dil kategorisindeki dillerini yenilemekte gören İsrail Devleti bu konuda iyi bir örnek teşkil etmektedir (Tayanç & İnce, 2020). Bu itibarla, dil uluslaşma sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak, İsrail Devleti'nin kurulmadan önceki ve sonraki süreçlerinde çok etkin rol oynamıştır (Safran, 2005). Keza birçok Yahudi aydın için, İbranicenin yeniden canlandırılması yeni İsrail Devleti'nin ehemmiyetli bir şekilde kurulabilmesi için bir önkoşuldu (Safran, 2005). Öyle ki bir Yahudi entelektüel olan Peretz Smolenskin bu hususa ilişkin “Şu an ne bir devletimiz ne de bir anıtımız var. Antik tarihimizden bize kalan tek şey İbranicedir” demiştir (Safran 2005, s. 45).

Bu kapsamda İsrail Devleti dilin canlandırılması sürecine daha temelden başlamış ve eski yazın diliyle beraber günlük konuşma dili de modernleştirilmeye çalışılmıştır. İsrail Devleti kurulmadan hemen önce Ben Yehuda'nın önderliğinde başlayan bu süreç, bizatihi Ben Yehuda tarafından okullarda ilk kez haftada belli saatlerde İbranice konuşularak anlatılan derslerle başlamıştır. Ben Yehuda'nın önderliğinde İbrani Dil Komitesi kurulmuş ve bu komite ile birlikte İbranicenin modern hayata döndürülme süreci hız kazandırılmıştır (İlmer, 1976). Etrafındaki diğer öğretmenlere ve çocuklar yoluyla halkın geneline İbranice konuşarak yaşayabilmenin mümkün olabileceğini anlatmaya çalışan Yehuda, bu sürecin yapı taşlarından biri haline gelmiştir (Kaufman, 2005). Ben Yehuda'nın kendisini bir rol model teşkil etmesinin akabinde yalnızca İbranice konuşarak ders anlatan öğretmenlerin sayısı gözle görülür bir artış göstermiştir (Safran, 2005). Bu teşebbüslerin ardından çocuklar artık anne babalarıyla İbranice konuşur olmuş, ebeveynlerini de bu sürece dahil etmişlerdir. İlk kez İbranice ders alan çocuklar birkaç on yıl sonrasının ebeveynleri olmuşlar ve İbranicenin topluma benimsetilmesinde büyük katkılar sağlamışlardır (Branchadell, 2003). Bu nedendir ki, Ben Yehuda'nın öğretmenlerle beraber başlattığı bu süreç, İbranicenin canlandırılmasında çok etkili olmuştur. Her ne kadar söz konusu girişimlerin ardından 1930 ve 1940'larda modern İbranicenin geliştirilmesine yönelik devlet destekli kuruluşlar tertiplense de İbranicenin canlandırılması merkezi bir devlet desteğinden ziyade halkın özverisiyle tezahür etmiştir (Branchadell, 2003). Söz konusu kuruluşlar, modern hayatın kullanıma müdahil ettiği yeni kelimelere karşılık bulma konusunda çalışmalar yapmış ve sürece bu yoldan destek vermişlerdir. Ben Yehuda'nın okullarda bir içtihat teşkil etmesi teşebbüsüyle başlattığı

İbranice konuşma derslerinin akabinde öğrenciler de bu alışkanlığı edinmiş ve İbranice ilk olarak aile içerisinde dillenmeye başlamıştır. Nesiller sonra örnekteki çocuklar yetişmiş ve adeta dilin tarihsel düzlemdeki kültürel önemini ortaya koymuştur. İbranicenin modern dil olarak tekrardan canlandırılması konusunda gazeteler ve radyo yayınları da önem arz etmiştir. Öyle ki, bu uğurda yeni radyo kanalları tertiplenmiş ve *İbranice Saati* adı altında bir programla İbranicenin günlük hayata uygulanabilir olduğunu ispat amacıyla yalnızca İbranicenin kullanıldığı yayınlar gerçekleştirilmiştir (Liebes & Kampf, 2010). Radyonun kullanımı ise bu kapsamda stratejiktir. İbranicenin ilk olarak Ben Yehuda önderliğinde okullarda canlandırılmaya başlandığını göz önüne alırsak, İbranicenin hayata döndürülme süreci yalnızca okulların etki alanıyla sınırlandırıldığında söz konusu sürecin uzayacağı aşikardır. Belirtildiği üzere, okulların bu noktadaki en önemli işlevi yeni nesili İbranicenin kullanılabilir olduğu konusunda ikna etmek ve geleceğin ebeveynleri olarak onların seneler sonra İbraniceyi kullanarak İsrail kültürünü tesis etmelerini sağlamaktır. Fakat yeni bir kültür etmek ve bu kültür altında dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış insanları toplayıp bir ulus inşa etme ereği yalnızca okulların etki alanına sığmamıştır. Tabandaki istek ve hareketi konsolide etmek amacıyla radyolar, okula ekonomik anlamda erişimi olmayan insanlara ulaşma ve onlara da İbraniceyi sevdirmeye noktasında etkili olmuştur (Liebes & Kampf, 2010). İbranicenin halk nezdindeki “eski ölü dil” imajının değiştirilebilmesi için modern günlük kullanımların İbranicede gayet tabii ifade edilebilir olduğunu ispat etmek gerekiyordu. Az sayıda da olsa devlet destekli kurulan kuruluşların dile kelime kazandırma noktasındaki gayretleri Ben Yehuda’nın İbranicenin toplumda yaygın olarak kullanılması gayretleriyle birleşmiş, modern kelimelerin kullanıldığı ve kazandırıldığı İbranice, radyolarda ve yazılı basın-yayımda kullanılır olmuştu. Halen Avrupa’da ve Amerika’da yaşamını sürdüren Yahudi diasporası da başka topraklarda İbranicenin kullanımına özen göstermeye başlamış ve bu aidiyet onları ileride kurulacak olan İsrail Devleti’ne geri döndürmeye zemin hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından bu süreçte Yahudilere tanınan azınlık hakları kapsamında Yahudiler başka ülkelerde olmalarına rağmen kendi içerisinde İbraniceyi konuşabilme şansı elde ediyorlardı. Diasporada bulunan Yahudilerin milyonlarca insan yurdundan edilip yıllar sürecek bir soykırımın ardından kurulan İsrail Devleti’ne gelip yeni doğan dillerini konuşma gayretleri de bu bağlamda faydalı olmuştur (Kaufman, 2005). Milyonlarca Filistinli’nin yurdundan edilip yıllar sürecek bir soykırımın Yahudiler tarafından başlatılmasının ardından İsrail Devleti 1948 yılında resmi olarak kurulmuştur. Bunun akabinde daha da fazla ivme kazanan İbranice, toplumda köklü bir yer tutmuş ve sosyal bir dil haline gelmiştir. Bu hususu özel kılan durum şudur ki “bir dilin bu kadar uzun bir aradan sonra, modern bir dil olarak kullanılmaya başlanması, İbraniceye özgü bir durumdur (Aytaç, 2008). İbranicenin günlük yaşama geri kazandırılması noktasında çeviri de mühim bir rol oynamıştır. Belirtildiği üzere İbranice modern kelimeleri içermeyen arkaik bir dil olduğundan ötürü, çevirmenler başka dillerden ödünç kelimeler almak suretiyle İbranicenin modernleştirilme sürecine katkı sağlamıştır (Branchadell, 2003). Dolayısıyla, söz konusu İbranice reformunda çevirilerin dili zenginleştirmek için önemli bir araç olduğu söylenebilmektedir (İlmer, 1976). Keza İlmer’e göre (1976), “Dilin kendi öğelerinden yararlanarak kavramlara karşılık bulunamadığında çeviri yolu denenmiş ya da yabancı sözcük olduğu gibi ya da dilin ses düzenine yaklaştırılarak dile alınmıştır” (s.44). Fakat bu süreçteki çeviriler de planlı ve devlet destekli bir kurum tarafından yönlendirilmemiş, aydın kesimin özverileriyle vuku bulmuştur (Branchadell, 2003).

Türkiye Cumhuriyeti ise 3 Kasım 1928 yılında resmi olarak harf devrimini gerçekleştirip Latin Alfabesine geçiş yaptığında vaziyet biraz daha farklı bir düzlemde seyrediyordu. Yazın dili Arapça/Farsça etkisinden kurtarılmış ve konuşma Türkçesiyle tamamıyla uyumlu bir yazın Türkçesi elde edilmişti. İsrail Devleti’nin kuruluşundan önceki ve sonraki dönemde uygulanan dil/çeviri projelerinin aksine Türkiye Cumhuriyeti’nin

kuruluşunda uygulanan dil/çeviri uygulamaları devlet destekli ve merkezden yönetilen bir proje olmuştur. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki alfabe farkı ortadan kaldırılmasının akabinde yeni Cumhuriyet vatandaşlarının kültürel, bilimsel ve düşünce olarak Batı medeniyetlerine yakın bir anlayış benimsemeleri arzu edilmiştir. Bu noktada asıl amaç, Türk Milletine bir milli kimlik kazandırmak değil, yüzlerce yıla yayılan milli kimliği modern dünyanın kültürel ve bilimsel gereksinimlerine göre tadil etmektir. İsrail'de ise söz konusu girişimlerin asıl gayesinin ölü bir dil olarak kalan İbraniceyi tekrardan canlandırmak ve böylece başka kültürlerde asimile olmuş ve benliğini kaybetmiş olan Yahudilere milli kimlik ve uluslaşma fikirlerini benimsetmek olmuştur. Dolayısıyla İsrail'in kuruluş aşamasında Yahudiler'in İbraniceyi hayata döndürme sürecini Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkçeyi sadeleştirme ve Harf Devrimi'ni uygulama süreciyle karşılaştırdığımızda en çarpıcı farklılık şüphesiz ki İsrail'in yüzyıllara dayanan köklü bir devlet geleneğinin ve kültürünün olmayışındır. Bu hakikat onların diline de yansımış, farklı coğrafyalara dağılmış, farklı kimlikler ile kültürlerle asimile olmuş ve bölünmüş bir toplum yaratmıştır. Dolayısıyla Yahudiler'in İbraniceyi yenileme isteği onların “vatan ve ulus icat etmek” politikalarının önemli bir parçası haline gelmiştir (Skafte, 2013). Buradaki “icat etmek” tanımı ise başka bir toplumu vatanlarından dışarı sürerek söz konusu yere “vatan” adını verme sürecine layık tanımlamalardan biridir. Öte yandan, Türkçenin alfabesinin değiştirilmesinin akabinde Türkçe yazılı kaynakların çok fazla bulunamaması gibi bir sorun ortaya çıktıktan sonra, Türkçe kaynakların çoğaltılması gerekmiştir. Bununla amaçlanan ana husus, yeni alfabesiyle tanışan Türk Milletinin, gençlerin ve genel itibarıyla halkın yeni alfabeyi okumayı öğrenmesi ve bunu yapabilmesi için de okuyabilecek kaynaklarının olmasıydı. Bu kapsamda, Hasan Ali Yücel'in önderliğinde 1940 yılında Tercüme Bürosu kurulmuş, devlet destekli olarak dünya klasiklerinden tercüme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde halkın düşünce yapısı ve okuma alışkanlıkları itibarıyla devletin öngördüğü aydınlanma sürecinin ehemmiyetli bir şekilde ilerleyebilmesi çok mümkün görünmediğinden modern dilin halka entegre edilmesi ve çeviri süreci devletin en üst kademesi tarafından bizzat yürütülmüştür. Bu kapsamda çevrilen eserler bizzat devlet tarafından dağıtılmıştır (Yücel, 2006). Tercüme edilen dünya klasikleriyle birlikte hem yeni alfabenin öğrenilmesi hem de yeni alfabeyle yazılmış olan külliyyatın çoğaltılması ve tüm bunlarla eşgüdümlü olarak da Türk halkının bilgi birikimini artırarak düşünce yapısını Batı medeniyetlerine yaklaştırmak hedeflenmiştir. Bu düzlemde dil, yalnızca uluslaşma sürecine tamamlayıcı bir unsur olarak değil aynı zamanda kültürel, düşün ve yazın alanında da halkı geliştirmek için başat araçlardan biri haline gelmiştir (Kara, 2010). Uriel Heyd'in belirttiği ve Hüseyin Sadoğlu'nun aktardığı üzere (2003):

“Kemalist dil politikalarının hem sözcük hem de kavram itibarıyla Türkçeyi “mazi”den temizleme girişimi kültürel alanda gerçekleştirilen diğer devrimlere destek anlamı da taşıyordu. Sonuçta öyle bir dil yaratılmalıydı ki bu dil hem Türk ulusunu diğer Müslüman dindaşlarından olabildiğince farklılaştırmalı hem de Batı medeniyetinin seküler düşünce ve hislerini tamamen karşılamalıydı.” (s.202)

Bu sürece devletin en üst kademesinin ilk elden müdahil olması, kısa sürede etkili geri dönüşler elde etmeyi mümkün kılmıştır. Bu itibarla planlı ve oldukça iddialı bir misyonu olan Tercüme Bürosu'nun faaliyetleri, devletin yeni Cumhuriyet çerçevesinde öngördüğü tüm gereksinimleri karşılamak noktasında elzem bir yer tutmuştur. Ancak her ne kadar Tercüme Odaları Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkın kültürel birikimini artırma ve halkı yeni düzenlenen alfabeyle alıştırmaya çalışırken faydalı olmuş olsa da, yeni alfabenin tesis edilmesini müteakip halk, ivedilikle çeviri eserleri okumaya başlamaktan ziyade başlangıç olarak yeni alfabeyi öğrenme zaruriyetiyle karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet resmi olarak kurulmadan önce de yeni alfabenin tertiplenmesine ilişkin çeşitli fikirler ortaya atılmış olsa da farklı cephelerdeki zorlu savaşlar alfabe değişimi gibi köktenci bir hareketin ertelenmesini

gerektirmiştir. Ancak bu fikirlerin ekseriyeti resmi görevlerde bulunan kişilerce resmi makamlarda dile getirilmekten ziyade halk arasındaki aydınlar arasında konuşulma temayülündeydi. Söz konusu fikirlerin resmi makamlarca dile getirilmesinin 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi'nde vuku bulduğu bilinmektedir (Aktaş, 1999). Konunun resmîyete dökülmesinin ardından dil devrimi yalnızca aydın kesimin konuştuğu değil aynı zamanda resmi makamlarca da sıklıkla mesele edilen bir konu haline bürünmüştür. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'ndeki dil devrimi İsrail Devlet'indeki dil devriminden çok daha planlı, programlı ve devlet destekli olmasıyla ayrılmaktadır. İsrail Devlet'inde yalnızca tek bir kişinin başlattığı ve geri kalanını halkın iradesinin üstlendiği bir süreç söz konusuysen Türkiye Cumhuriyeti'nde dil devrimi bilakis devletin en üst tabakasından halka doğru ulaştırılan, geliştirilen ve tabanda yürütülen bir süreç haline gelmiştir. Yalnızca sürecin yönetimi değil, örneğin, harf devriminin uygulanmasından önce de oldukça kapsamlı bir ön hazırlığın tanzim edildiği görülmektedir. Yeni alfabenin düzenlenmesinin öncesinde devlet tarafından gerçekleştirilen kapsamlı hazırlıkları Çiçek şu şekilde belirtmektedir:

Dilde sadeleşme ve öztürkçe çalışmaları için oluşturulan dil heyeti içerisinde alfabe komisyonu teşkil edilmiştir. Bu heyette, o dönem gerek üniversitelerde gerekse Türk dili ve edebiyatında söz sahibi çoğu aydın görev almış; böyle bir devrim teşebbüsünün sonuçları, olumlu ve olumsuz tarafları bakımından görülmeye çalışılmıştır. Komisyonunda, değişiklik sürecinin nasıl işlenmesi gerektiği, Latin harflerini öğretim yöntemleri, yeni yazı ile hazırlanacak alfabe ve kitap yayını gibi birçok konunun görüşüldüğü anlaşılmaktadır (2013, s. 64).

Devletin sürece bu denli müdahil olması dil devriminin hızlı bir şekilde etkili olmasına katkı sağlamıştır. Söz konusu kongreler ve toplantılar neticesinde devlet ilk elden birçok teşvik ve yasa çıkartmış, bu yasa ve teşviklerde çocukların yeni Türkçeyi daha kolay yazabilmelerine olanak sağlayacak yeni defterlerin piyasaya sürülmesinden işyeri tabelalarının değişimi için maddi yardımlara kadar birçok adımlar atılmıştır (Çiçek, 2013). Dil devrimine destek amaçlı halkın yeni alfabenin kullanıldığı dilin oluşturduğu bir külliyata erişiminin olması da bu yıllarda önem arz etmiştir. Belirtildiği üzere Tercüme Odaları'nın bu boşluğu doldurmalarına ek olarak gazete ve dergiler de aynı erek doğrultusunda kullanılmıştır. Bu süreçte gazetelerde/dergilerde sayfanın belli bir kısmının yeni alfabe, bir kısmının ise eski alfabe ile yazılması gerektiğini savunanlar olsa da Ulu Önder Atatürk'ün "ya şimdi ya hiç" felsefesi doğrultusunda tüm gazete ve dergiler yeni alfabe ile yazılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet tarihi içerisinde bu derece önemli yer tutan ve ayrıca sembolik bir anlam da ifade eden Arap harflerinden Latin harflerine geçişin aşama aşama yansıdığı en önemli yer dönemin gazeteleri olmuştur (Çelik 2015, s. 85). Gazetelerin ve dergilerin yaygın kullanımları dikkate alındığı zaman Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail Devleti'ndeki dil devrimleri benzerlik göstermektedir. Her iki devlette de halkı yeni dil kullanımlarına alıştırmak için yazın alanından destek alınmıştır.

2. Yöntem

Bu makalenin kapsamını, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve İsrail Devleti'nin kuruluş aşamasında kendi içlerinde dil kapsamında ne türde adımlar attığı araştırma sorusu oluşturmaktadır. Literatür taramasında da üzerinde durulan alan içindeki makalelerin ve kitapların belirlenerek incelenmesi ve karşılaştırmalı analizi makalenin yazımı sırasında bilgi edinme sürecinin başlıca kaynağı olmuştur. Bu araştırma esnasında nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve ilgili makaleler aracılığıyla karşılaştırmalı veri toplanmıştır. Toplanan verilerin akabinde veriler birbirleriyle karşılaştırılmış ve yukarıda yer alan a. ve b. bölümlerinde kapsamlı şekilde detaylandırılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu araştırmanın kapsamı, yazıldığı tarihten takribi olarak seksen sene önceki arşiv kayıtlarının incelenmesini ve karşılaştırmalı olarak analizinin sağlanmasını gerektirmektedir. Tarihin farklı kişi ve kuruluşlarca farklı değerlendirilmesi ve farklı ele alınması ise tarihte yer alan asıl gerçeğe erişimi güç hale getirmekte ve süreci kaçınılmaz bir biçimde zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda bu araştırma sürecinde her ne kadar asıl gerçeğe ulaşılmak hedeflene de ulaşılan kaynakların sunduğu bilgiler sentezlenmiş ve çapraz okumalarla desteklenerek yazıya aktarılmıştır. Uygulanan yöntem ve bulgular göstermektedir ki Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail Devleti kuruluş aşamalarında dil devrimleri adına yapmış olduğu uygulamalar doğrultusunda bazı benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Her iki devlet de kendi amaçları doğrultusunda uluslaşmak ve milli kimliklerini dönüştürmek istemişlerdir. Yıllarca dünyanın farklı yerlerinde dağınık bir şekilde yaşam süren Yahudiler, tek bir devlet altında birleşebilmek için daha önce var olmayan uluslarını ve milli kimlik ve kültürlerini tesis etme gereği duymuşlardır. Bu noktada dil devrimlerine ihtiyaç duymuşlar ve uzun yıllardır ölü dil kategorisinde değerlendirilen ve yalnızca ağıdalı edebiyat ve dini kitapların yazımında kullanılan İbraniceyi günlük konuşma diline entegre edebilmeyi amaçlamışlardır. Dillerinin günlük hayata döndürülmesinin söz konusu uluslaşma ve milli kültürü tesis etme sürecinde önem arz ettiğini düşünen Yahudiler, bu noktada çeşitli adımlar atmışlardır. Ben Yehuda isimli bir Yahudi'nin İsrail Devleti'nin kabul ettirileceği topraklara göçü bu süreçte mühim bir yer tutmaktadır. İbraniceyi canlandırılması için hamlelerde bulunan Yehuda, sürece okullarda öğretmenlik yaparak ve İbranice ders anlatımının mümkün olacağını ispat ederek başlamıştır. Onun fitilini ateşlediği bu süreç, tabandan genele, okuldan halka, dolayısıyla çocuklardan ebeveynlere yayılmış ve İbranice, halkın kendi öz verisiyle eşgüdümü olarak canlandırılmıştır. Tabandan genele yayılan bu süreç daha sonrasında radyo yayınları ve gazetelerin desteklemesiyle daha da güç kazanmıştır. Söz konusu dönem göz önüne alındığında, İbraniceyi canlandırılma sürecinin devlet destekli ve kapsamlı bir program olmadığı, tek bir kişinin gayretleri doğrultusunda halka yayılan bir *dip dalganın* eseri olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ise Osmanlı Devleti'nin ardından ulu önder Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yeni bir uluslaşma sürecine girmiştir. Bu uluslaşma sürecinde halkın kültürel birikimi ve eğitim seviyesi geliştirilmek istenmiş ve yeni kurulacak olan Cumhuriyet'i Batı düşünce sistemine dayandırmak hedeflenmiştir. Milliyetçiliğe ve uluslaşmaya büyük önem atfeden Atatürk, söz konusu kapsamlı hedefe ulaşabilmek için dili elzem bir husus olarak kabul etmiştir. İlk olarak işe memleketteki düşman unsurları askeri yollarla temizledikten sonra sıra dildeki yabancı unsurları temizlemeye gelmiş ve alfabesi Arap alfabesi olan Osmanlıca'nın yerini yeni bir ulus dili olan Türkçenin alması gerekmiştir. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'ndeki süreç İsrail'deki süreçten farklılık göstermektedir. İsrail'de ölü bir dil olarak İbranice'nin modern hayata döndürülmesi hedeflenmişken, Türkiye Cumhuriyeti'nde hali hazırda toplumda konuşulan dilin alfabesi modernleştirilerek yazı dili ve konuşma dili denk bir dil tesis etme sürecine girilmiştir. Bu kapsamda alfabeği değiştirerek Latin Alfabesine geçiş yapılmış ve halkın bu yeni alfabeli öz Türkçeye alışabilmesi için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir.

Her ne kadar 1 Kasım 1923'de söz konusu alfabe resmi olarak değiştirilse de, resmi adımlar atılmadan önce devlet tarafından kapsamlı ön hazırlıklar yapılmış ve sürecin muhtemel gidişatı tahlil edilmiştir. Ülkenin aydın kesiminden ilgili konuda bilgili kişiler resmi makamlarca kongre ve toplantılara davet edilmiş, süreç içerisinde atılacak adımlar belirlenmiştir. Toplumun geneline yayılması istenen dili uluslaştırma isteği devletin aldığı karar ve geliştirdiği uygulamalar ile kolaylaştırılmıştır. Yeni alfabenin yazıldığı Türkçe kaynakların çok bulunmamasından ötürü Tercüme Odaları'nın kurulması ve Batı klasiklerinin devlet teşviki ile tercüme edilerek halka bizzat devlet tarafından ulaştırılması ilgili uygulamalara örnek niteliğindedir. Bununla beraber dergiler ve gazeteler yeni alfabenin

yazıldığı formatta çıkarılmış ve mümkün olabilecek en hızlı şekilde halkın bu yeni uygulamaya alıştırılması hedeflenmiştir. Keza İsrail Devleti de İbranicenin modern hayata döndürülme sürecinde gazete ve dergilerden büyük oranda faydalanmış, modern hayatın getirdiği yeni kelimelerin İbranicede bulunamamasından ötürü kelime bazlı çalışmalar yapılarak ilgili kelimelerin dergi ve gazetelerde kullanımı halka yansıtılmıştır. Bu sayede halk hem modern İbranicenin kullanımına alışmış hem de yeni kelimeleri öğrenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti için önemli olan olgu yeni alfabenin halka ulaştırılmasıdır İsrail Devleti için ise önemli olan şey ölü dillerinin halk tarafından konuşulmaya başlamasıdır. Keza ölü dil mahiyetinde olan İbranice hala yazılabiliyordu. Bu noktada radyo gibi sesli iletişim araçlarından İsrail Devleti'nin daha çok faydalandığı belirtilebilmektedir. İbranicenin günlük hayattaki kullanılabilirliğine ilişkin en iyi kanıtın onun konuşulması gerektiği inancında olan aydın kesim ve yetkililer, İbranicenin konuşulduğu radyo programları tertiplemiş ve bu sayede halkı ikna etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise söz konusu süreç daha çok yazılı düzlemde ilerlediği için radyolardan en azından İsrail Devleti'nde olduğu kadar yararlanılmadığı görülmektedir. Ek olarak belirtmekte fayda vardır ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Osmanlı Türkçesini oluşturan alfabe Latin alfabesine dönüştürülerek Dil Devrimi tamamlanmamış, bununla beraber dilde sadeleşme hareketi de hız kazandırılmıştır. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nde tezahür eden Türk Dil Reformu'nu tek yönlü bir süreç olarak ele almak yanlıştır. Zira söz konusu reform alfabenin değiştirilmesiyle çok daha uzun ve zorlu bir sürecin de girizgahını oluşturmuştur. Türkçenin yeni alfabesiyle bir külliyat oluşturulması, söz konusu külliyatın halk nezdinde kabul görmesi ve belki de bu reformun en önemli amacı olan halkı aydınlaştırmak ereğinin başarılı olması için yazılı yeni bir birikim üretmek ve dildeki sadeleşmeyi elden bırakmamak önem arz etmiştir. Dolayısıyla Türk Dil Devrimi dilde sadeleşmeyi ve alfabenin dönüşümünü eş zamanlı ilerleten bir süreçtir (Çiçekler vd., 2018). Son olarak, İsrail'deki dili canlandırma süreci genel anlamda Ben Yehuda isimli bir kişinin gayretleri doğrultusunda başlarken yeni Türkiye'de ise oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bir devlet planlaması göze çarpmaktadır. Birinde süreç tabandan genele ve yukarı doğru yayılırken diğerinde daha çok yukarıdan tabana yayılan koordineli bir süreçten söz etmek mümkündür. Gazetelerden, radyolara; okul müdürlerinden ziraat ve orman memurlarına kadar halk ile temas halinde olan neredeyse tüm devlet görevlilerinin Türkçeyi sadeleştirme ve arındırma sürecine dahil olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, Lewis bu sürece tam anlamıyla bir "seferberlik hali" adını vermiştir (2019).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail Devleti kuruluş aşamalarında milli bilinci oluşturabilmek için çeşitli dil faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti çok daha kapsamlı ve koordineli bir şekilde devlet desteğiyle beraber süreci yönetirken İsrail Devleti'nde aynı koordinasyon görülmemektedir. İsrail Devleti'nde dili canlandırma süreci halkın gayretleri ve özverisiyle gerçekleşmiştir. Bu noktada bir dip dalgadan söz etmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise bu süreç; devlet eliyle ve ilgili dönemin aydınlarının görüşleri doğrultusunda yürütülmüş, tepeden başlayarak halka yansiyacak şekilde düzenlenmiştir. Her iki devlet de gazete, radyo vb. gibi yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanmışlardır. Her ne kadar her iki devlet de milli bilinci tesis etmek için dil faaliyetlerinden yararlanmış olsa da aralarındaki en bariz fark sürece başlangıç noktalarıdır. Öyle ki, İsrail Devleti halihazırda yazılı olarak kullanılan arkaik bir dili sözlü kapsama almayı amaçlarken Türkiye Cumhuriyeti milli bilincini akamete uğratan Arapça ve Farsça ifadelerin Türkçe üzerindeki etkisini yok etmeyi amaçlamıştır. Bu noktada her iki devlette de benzer şekilde seyreden dil faaliyetlerinin ilk etapta farklı amaçlardan doğduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Agah Levend, S. (2011). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Dil Derneği Yayınları.
- Altıntaş, Ö. (2021). İlk Türk popüler edebiyat eserlerinde çeviri yoluyla milli kimlik inşası. *Folklor/Edebiyat*, 27(107), 839-855.
- Aslan, T. (2009). Osmanlı aydınlarının gözüyle batılılaşma. *Erdem*, 55, 1-32.
- Aslan, S. (2007). "Citizen, speak Turkish!": A nation in the making. *Nationalism and Ethnic Politics*, 13(2), 245-272.
- Aytaç, B. (2008). İbranicenin yeniden doğuşu. *Dil Dergisi*, 139, 25-35.
- Bareli, A., & Elmaliach, T. (2021). Israel as a case study in processes of nation-building. *Israel Studies Review*, 36(2), 1-9.
- Branchadell, A. (2003). The Hebrew language revival and translation. An interview with Moshe Nahir.
- Çelik, M. (2015). Latin alfabesine geçiş sürecinin gazete reklamlarına olan etkisi. *Global Media Journal TR Edition*, 6(11).
- Çiçek, N. (2013). Yeni belgeler ışığında harf devriminin hazırlık çalışmalarına bakış. *Arşiv Dünyası*, (14-15), 64-75.
- Çiçekler, A. N., Can, T., & Yılmaz, M. Y. (2018). Türk Dil Devrimi ve Amerikan Dil Planlaması: Mukâyeseli Bir İnceleme. *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, 58(2), 323-343.
- Dil devrimi - 12 Temmuz 1932 (n.d.). AnaSayfa. Available at: <http://www.dildernegei.org.tr/TR,610/dil-devrimi---12-temmuz-1932.html> (Accessed: 19 November 2023).
- Doğan, A. (2021). Bilim ve teknolojinin gelişimi açısından Osmanlı ve Batı üzerine bir değerlendirme. *Econharran*, 5(7), 1-21.
- Doğan, A. (2022). *Sözlü çeviri çalışmaları ve uygulamaları*. Siyasal Kitabevi.
- Green, J. M. (2000). Zionist ideology and the translation of Hebrew. *TTR*, 13(1), 81-93.
- Güz, N. (2005). Türk dili ve kitle iletişim araçlarında Türk dilinin kullanımı. *Dilbilim*, (13), 109-121.
- İmer, K. (1976). *Dilde değişme ve gelişme açısından Türk devrimi*. Ankara Üniversitesi.
- Kale, M. (1999). Harf devrimi. *Erdem*, 33.
- Kara, A. (2020). Türkiye'de alfabe değişiminden sonra yeni harflerin yaygınlaştırılması ve halk eğitiminde millet mekteplerinin rolü ve önemi. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, IV(1), 114-141.
- Karabulut, M. (2010). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'nın yenileşme sürecine bir bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (11).
- Kaufman, J. (2005a). The revival of the Hebrew language. The Revival of the Hebrew Language. Available at: <https://www.jefftk.com/final-papers/revival/> (Accessed: 19 November 2023).
- Kodaman, B. (2007). Osmanlı devleti'nin yükseliş ve çöküş sebeplerine genel bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007(16), 1-24.
- Lemus, J. E. (2012). The resuscitation of Hebrew and its implications for language revitalization. *Científica*, 1(1), 71-82.
- Lewis, G. (2023). *Trajik Başarı: Türk Dil Reformu*. Çeviri Bilim.
- Liebes, T., & Kampf, Z. (2016). "Hello! This is Jerusalem calling": The revival of spoken Hebrew on the mandatory radio (1936-1948). *The Communication Review*, 19(4), 301-326.
- Özdoğan, M. (2015). Türkiye'de ulus inşası ve dil devrimi (1839-1936) / Nation-building and language revolution in Turkey (1839-1936). *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 227-262.
- Reshef, Y. (2011). The re-emergence of Hebrew as a national language. *The Semitic Languages*, 546-554.

- Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Safran, W. (2005). Language and nation-building in Israel: Hebrew and its rivals. *Nations and Nationalism*, 11(1), 43-63.
- Shavit, Z. (1998). The status of translated literature in the creation of Hebrew literature in pre-state Israel (the Yishuv period). *Meta*, 43(1), 46-53.
- Skafta. N. (2013). Hebrew and Identity: Hebrew as Identity Marker in the Zionist Movement and the Haredi Movement. Retrieved from https://www.academia.edu/8567721/Hebrew_as_identity_marker_in_the_Zionist_movement_and_the_Haredi_movement
- Sinanoğlu, O. (2016). *Bir Nev-York rüyası 'Bye-bye' Türkçe: Türkçe giderse Türkiye gider!* İstanbul: Bilim+Gönül.
- Şevik, N. (2022). Reklam çevirisi ve çeviri stratejileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 931-949.
- Tayanç, M., & İnce, A. (2020). Türk ulusal kimliğinin inşasında Güneş Dil Teorisinin rolü ve önemi. *İmgelem*, 4(6), 19-39.
- Vural Kara, S. (2010). Tarihsel değerlendirmeler ışığında Türkiye’de çeviri etkinliği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 94-101. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinefd/issue/17373/181421>
- Yazoğlu, R. (2005). Dil-kültür ilişkisi. *Muhafazakar Düşünce*, 2(5).
- Yücel, F. (2006). Türkiye'nin aydınlanma sürecinde çevirinin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 0-0.
- Zohar, S. (2017). “Can it be that our dormant language has been wholly revived?”: Vision, propaganda, and linguistic reality in the Yishuv under the British mandate. *Israel Studies*, 22(1), 101.

Extended Summary

Undoubtedly, the processes of nation-building within communities occur not only through political shifts but also in solid conjunction with the establishment of national consciousness and identity within society. It's imperative to recognize that communities can initiate the process of nation-building through either organized and deliberate political campaigns or through independent and unplanned movements on the ground, thus creating the necessary national consciousness. These movements often stem from a collective desire to solidify a shared identity and sense of belonging among the populace. Communities or groups aspiring to become nations attribute importance to various factors in the nation-building process and implement action plans as necessary to develop these factors. Key among these factors is the establishment of a cohesive national identity, which serves as the bedrock upon which the nation can build its future. Within this framework, language emerges as a critical component, serving as both a reflection of cultural heritage and a means of communication that binds individuals together within a common cultural context. In this context, both the Turkish community, which witnessed the establishment of the Republic of Türkiye following the collapse of the Ottoman Empire in 1923, and the Israeli community, which witnessed the establishment of the State of Israel in 1948 upon never-lasting genocide imposed on Palestinians, underwent similar processes in the linguistic dimension during the establishment of national consciousness and identity. Both nations recognized the importance of language as a tool for fostering unity and expressing national identity, and as such, they implemented various strategies to promote their respective languages as central elements of their cultural and national identity.

However, despite these similarities, there are also notable differences in the linguistic actions undertaken by each state. These differences may stem from unique historical, cultural, and geopolitical contexts, as well as differing priorities and challenges faced by each nation during their respective nation-building processes. The subject of this research is to delve into the linguistic actions perceived and implemented by both states during the nation-building process. By scrutinizing both the similar and different aspects of their linguistic strategies, this study aims to provide insights into the role of language in nation-building and the broader socio-political dynamics shaping the formation of national identity in diverse cultural contexts.

Therefore, this paper aims to contribute to a deeper understanding of the complex interplay between language, identity, and nation-building processes. It seeks to expand on the intricacies of linguistic strategies employed by nations, shedding light on how language acts as a vehicle for cultural preservation, social cohesion, and the construction of collective identities. Through a comprehensive examination of the Turkish and Israeli cases, this

study aims to offer valuable insights into the multifaceted nature of nation-building endeavors and the pivotal role played by language therein.

Moreover, examining the Turkish and Israeli experiences reveals how language reforms can be both a top-down and bottom-up process, involving governmental policies and grassroots efforts. For instance, in Türkiye, the language reforms were largely driven by the government under Mustafa Kemal Atatürk, reflecting a top-down approach to align the nation's identity with modern, secular ideals. In contrast, Israel's revival of Hebrew also saw significant contributions from various sectors of society, including educators, linguists, and ordinary citizens, reflecting a more grassroots approach. In Türkiye, the language reforms aimed at unifying the populace under a single, standardized language.

Furthermore, this research underscores the dynamic nature of nation-building, where language policies are continually adapted to meet changing social, political, and cultural realities. Both nations continue to evolve their language policies to address contemporary challenges, such as globalization, technological advancements, and migration, ensuring that the language remains a vital and relevant component of national identity. As societies become increasingly interconnected, maintaining a cohesive national identity through language becomes both more challenging and more crucial, highlighting the need for adaptable and forward-thinking language policies.

In conclusion, by analyzing the Turkish and Israeli cases, this study not only illuminates the critical role of language in the nation-building process but also offers broader implications for understanding how nations navigate the complex terrain of identity formation. It provides a nuanced perspective on the interplay between language, culture, and politics, contributing to the ongoing discourse on national identity in an increasingly interconnected world. The lessons drawn from these two countries can inform other nations engaged in their own nation-building efforts, highlighting the universal and unique aspects of language policy and identity formation. This exploration underscores the enduring power of language as a cornerstone of national identity and a vital tool in the construction of a cohesive and resilient national community.

